

Het Groningse eredoctoraat van koningin Wilhelmina

Op 28 juni 1914 werd de Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand in Serajevo vermoord, een moord die de inleiding vormde tot de Eerste Wereldoorlog. Onwetend van de gruwelijkheden die zouden volgen kwamen een dag later in Groningen honderden gasten bijeen voor wat de rector H.J. Hamburger zou noemen het 'schoone feest der beschaving'. De Groningse universiteit vierde namelijk drie dagen lang haar 300 jarige bestaan.¹ Drie eeuwen lang was zij het intellectuele middelpunt geweest van Stad en Ommelanden, onder verschillende benamingen: Hogeschool te Groningen, Universiteit van Stadt en Lande, Academia Provincialis Groningae et Omlandiae, Université Impériale, Academia Groningana en Rijkshogeschool Groningen. Geografisch was zij onderdeel geweest van het gewest Stad en Lande, daarna van de Bataafse Republiek, van het Koninkrijk Holland, van het Franse keizerrijk en tenslotte van het Koninkrijk der Nederlanden. Er was alle reden om feest te vieren in 1914 zeker nu de Hooger Onderwijswet van 1876 het voortbestaan van de Academie had verzekerd. Er werd een feestcommissie samengesteld waarin voor de juridische faculteit de strafrechtjurist J. Simon van der Aa zitting had. Plannen werden gemaakt voor een Gedenkboek, voor een Gedenkpenning, voor feestredes en een maskerade en natuurlijk voor het verlenen van eredoctoraten. Met de keuze van de eredoctores diende men omzichtig om te gaan. Allereerst moesten de faculteiten worden geraadpleegd. Van hen moest het initiatief uitgaan. Zij alleen hadden immers de bevoegdheid kandidaten voor te dragen. Rector en Senaat namen vervolgens op grond van de facultaire voordracht het besluit tot verlening van het doctoraat. Het was een senaatsaangelegenheid; curatoren die gingen over bestuur en benoemingen kwamen er niet aan te pas. In de vergadering van 29 mei 1913 van de commissie kwam de kwestie ter sprake. De beste weg, zo betoogde Simon van der Aa met instemming van de andere leden, zou zijn dat de leden der commissie in de faculteiten hun invloed zouden gebruiken, maar 'dat de commissie als zodanig noch aan de Senaat, noch aan de faculteiten een werkwijze kan opdringen of kan voorschrijven, tenzij de faculteiten zelf daarom vragen'.² Wie kwamen in aanmerking? Moest de verdienste uitsluitend op het wetenschappelijk vlak liggen of zouden ook algemene verdiensten op het culturele en het bestuurlijke vlak worden gehonoreerd? Dat laatste had de instemming van de commissie en aldus werd een brief aan de faculteiten verzonden met de oproep een lijst met namen op te stellen. Daaruit zou de Senaat een

1 Voor een uitvoerige beschrijving van de plechtigheden: ACADEMIA GRONINGANA 29 JUNI-1 JULI, Verslag van de herdenking van het derde eeuwfeest der universiteit te Groningen uitgegeven in opdracht van den academischen senaat, 1916.

2 Gron.Arch.46 inv.nr. 545.

weloverwogen keuze kunnen maken. De lijst mocht uitvoerig zijn want de universiteit had besloten voor bijna elke discipline een doctoraat *honoris causa* uit te reiken. Aanvankelijk had men voor elk van de vijf faculteiten 6 eredocoraten gedacht en dan nog 15 voor afgevaardigden van vreemde universiteiten en geleerde genootschappen: samen 45.³ Maar in de loop van het jaar werd het getal uitgebreid tot 64. Zo gaf de geneeskunde er 16, de letteren en wijsbegeerte er 18, waaronder een aan de dichter Albert Verwey. De juridische faculteit kende sinds de Hoger Onderwijswet twee doctoraten, een in de rechtsgeleerdheid en een in de staatswetenschappen. Het laatste doctoraat werd dikwijls gekozen door studenten die een loopbaan in de hogere bestuurskaders voor ogen hadden. Van belang is te weten dat men sinds 1895 op stellingen kon promoveren, dus zonder een proefschrift. Van die mogelijkheid werd veelvuldig gebruik gemaakt. Van belang is verder te weten dat het civiel effect – de mogelijkheid om zogenaamde togaberoepen uit te oefenen – vast zat aan de doctorstitel. Men moest dus gepromoveerd zijn wilde men als advocaat, officier of rechter werkzaam zijn.⁴

Op woensdag 1 juli 1914 verhiel de faculteit zeven kandidaten tot *doctores disciplinarum iuridicarum* en zes tot *doctores disciplinarum politicarum*.⁵ Ze werden in één ceremonie door de toenmalige voorzitter van de faculteit, de civilist Jan Kusters gedoctoreerd. Ook in de andere faculteiten trad steeds de dekaan op als erepromotor van alle uitverkorenen. De plechtigheid zou anders de grenzen van de toegemeten tijd ver overschrijden.

Van al die eredocoraten was er één waarnaar alle aandacht uitging, het eredocoraat van koningin Wilhelmina. Zij werd *doctor honoris causa* in de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte. Rector magnificus Hamburger, zelf van huis uit fysioloog, sprak de promotieformule uit krachtens zijn bevoegdheid hem bij de wet toegekend, volgens besluit van Rector en Senaat en op voordracht der Faculteit van Letteren en Wijsbegeerte. Het doctoraat werd haar toegekend vanwege 'Hare groote verdiensten ten opzichte van het gebruik en het hooghouden bij elke gelegenheid van onze moedertaal, symbool van onze nationale eenheid'. Hamburger sprak namens de Senaat zijn dank uit dat Hare Majesteit dit 'meest vaderlandsche doctoraat' had willen aanvaarden.

Terwijl de voordrachten van de eredocoraten vóór 1 februari 1914 bij Rector en Assessoren moesten worden ingediend, schreef de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte pas een

3 Gron.Arch. 46 inv.nr. 660; verg. Dec. 1913.

4 Het Academisch Statuut van 1921 ontnam de mogelijkheid om enkel op stellingen te promoveren en koppelde tevens het civiel effect aan het doctoraal examen en niet meer aan de promotie.

5 In de rechtsgeleerdheid werden tot doctor verheven: de Franse staatsrechtgeleerde Léon Duguit, de Oostenrijkse rechtssocioloog Eugen Ehrlich, de Franse rechtsfilosoof François Géný, de Noorse volkenrechtjurist Francis Hagerup, de ontwerper van het Zwitserse wetboek Eugen Huber, de Belgische strafrechtgeleerde Adolphe Prins en de Leidse Snouck Hurgronje, die uitblonk als deskundige in het ius Mohammedanicum. Doctor in de staatswetenschappen werden de Oostenrijkse econoom Eugen von Böhm Bawerk, de Amerikaanse maecenas Andrew Carnegie, de Groningse President-curator Carel C. Geertsema, de landbouwspecialist Herman J. Lovink, de Nederlands-Schotse expert in het koloniale recht Donald Mackay van Ophemert, Lord Reay en de Rotterdamse zakenman en politicus Anton Plate.

maand voor de feestelijkheden, op 16 mei, een brief aan de Senaat waarin zij Hare Majesteit de koningin voordroeg voor een doctoraat in haar faculteit. Waarom zo laat? Dat had zijn reden.

Toen besloten was aan Hare Majesteit een eredoctoraat aan te bieden⁶ werd natuurlijk gesproken over de faculteit waarin zij zou worden opgenomen. Wat lag er meer voor de hand dan haar te huldigen in die discipline waarin zij daadwerkelijk had uitgeblonken: de Staatswetenschappen. Daarom werd de juridische faculteit benaderd met het vertrouwelijk verzoek Hare Majesteit te willen voordragen voor een eredoctoraat. De faculteit bestond in 1914 uit zes leden. In chronologische volgorde van benoeming waren dat Mr P. Pet (Romeins recht en zijn geschiedenis), Mr J. Simon van der Aa (Strafrecht, Strafvordering), Mr J. Kusters (Burgerlijk recht, Handelsrecht, Internationaal privaatrecht), Mr Dr. C.A. Verrijn Stuart (Staathuishoudkunde, Statistiek), Mr Dr. I.B. Cohen (Agrarisch recht, Burgerlijk recht, Burgerlijke rechtsvordering, Encyclopaedie der rechtswetenschap, Wijsbegeerte van het recht) en Mr Ph. Kleintjes (Staatsrecht, Administratief recht, Staatskundige geschiedenis en Volkenrecht). Van de eerste ongetwijfeld zeer vertrouwelijke besprekingen heb ik geen notulen gevonden, maar het resultaat was verrassend. De faculteit kwam tot het besluit *geen* voordracht bij de Senaat in te dienen. De redenen zullen waarschijnlijk mondeling aan de rector zijn meegedeeld. Dat was een flinke streep door de rekening van niet alleen de rector maar ook van curatoren die een doctoraat in de Staatswetenschappen de vanzelfsprekende eer vonden die de Groningse universiteit aan de vorstin kon geven. De President-Curator Mr C.C. Geertsema, die overigens zelf wél een eredoctoraat in de Staatswetenschappen zou ontvangen, was zeer teleurgesteld en poogde door middel van de rector de faculteit op andere gedachten te brengen. Op 25 maart 1914 besprak de faculteit een (niet overgeleverde) brief van de rector waarin hij de dringende wens van de President-Curator overbracht om Hare Majesteit voor te dragen voor een doctoraat in de Staatswetenschappen.⁷ De faculteit liet zich door de dringende wens niet vermurwen, ja de toon was eerder verontwaardigd. Verrijn Stuart, die secretaris van de faculteit was, zei dat hij door de mededeling niet in zijn mening over de zaak was geschokt en betreurde het 'dat door de President-Curator een zoo incorrecte gedragslijn in dezen was gevolgd'. De heren Kusters en Simon van der Aa waren het geheel met hem eens. Ook de anderen sloten zich bij de mening van de secretaris aan. De brief had dus een averechts effect. Hij had de faculteit gesterkt in haar besluit tot een voordracht niet over te gaan. Besloten werd om aan de rector op schrift de redenen weer te geven die aan de afwijzing ten grondslag lagen. Die door secretaris Verrijn Stuart geschreven uiteenzetting is gedateerd op 26 april nadat een dag eerder een kladversie was gemaakt.⁸ De secretaris begon met te zeggen dat het verzoek van de rector (lees: president-curator)

6 Wanneer dit besluit precies genomen is en op wiens initiatief heb ik niet onderzocht. Ongetwijfeld zijn er verkennende besprekingen geweest.

7 Gron.Arch.49 inv.nr 210; verg 25 maart 1914.

8 Gron.Arch.46 inv.nr 591; stukken 1913/1914 nr 12 en 13.

de faculteit aanleiding had gegeven het denkbeeld (van een koninklijk eredoctoraat) dat reeds eerder in haar midden ter sprake was gekomen, nader in overweging te nemen. Dat zij hierbij de gronden om geen voorstel tot toekenning te doen, aan de Senaat wilde uiteenzetten.

Drie gronden voerde de faculteit aan waarvan er twee nu na honderd jaar ietwat merkwaardig aandoen. Allereerst vroeg zij zich af, waarom (ook) niet de koningin-moeder Emma? Vervolgens meende zij dat een eredoctoraat met 63 andere afbreuk deed aan de exclusiviteit van het eerbetoon aan de vorstin en tenslotte meende zij dat voor de verlening van een koninklijk eredoctoraat eerder de Leidse universiteit in aanmerking kwam. Het is de moeite waard de redenen in de zwierige taal van toen letterlijk weer te geven. De secretaris schrijft dan:

Bij de vraag of, indien een huldiging als de hierbedoelde wenschelijk kon worden geacht, deze niet tevens tot H.M. de koningin-moeder zich zou behooren uit te strekken, die immers in moeilijke omstandigheden het regentschap des rijks op voorbeeldige wijze heeft gevoerd en Hare Koninklijke Dochter heeft geleid tijdens de voorbereiding tot het hooge ambt dat Haar wachtte, zal onze Faculteit niet uitvoerig stilstaan. Immers zouden de twee bezwaren welke haar weerhouden een voorstel in dezen zin aan de Senaat te doen, in nog sterkere mate gelden indien deze vraag bevestigend moest worden beantwoord.

Die bezwaren zijn gelegen ten eerste in het feit, dat deze eredocoraten zouden worden verleend tegelijk met een aantal andere, toe te kennen aan Nederlanders en vreemdelingen van ongetwijfeld grote verdiensten, doch die uiteraard niet in eenzelfde huldebetooging met Hare Majesteit kunnen worden begrepen. Een academisch herdenkingsfeest, waarbij het bezwaar inderdaad niet te onderwerpen is, leent zich, naar de meening onzer Faculteit daarom niet tot dergelijke huldiging van de koninginnen.

Daarbij komt nog, dat, naar het oordeel onzer Faculteit, de Groninger universiteit, deze eredocoraten toekennend, zou treden in de rechten harer oudere Leidsche zuster welke, reeds wegens hare stichting door Prins Willem I en bovendien ook als universiteit waaraan de Prinsen uit het huis van Oranje, voor zoover academisch gevormd, hun opleiding ontvingen, als Prinsen-universiteit zich door zoodanige handelwijze zou kunnen gepasseerd achten.

Deze bezwaren hebben te meer de Faculteit bewogen bij haar reeds vroeger genomen besluit in dezen te persisteren, omdat de eerlang te wachten herdenking van het 25 jarig regeringsjubileum der Koningin, als vanzelf de gelegenheid zal schenken tot een uitsluitend Hare Majesteit geldend, academische huldiging. Deze zoude echter ook dan, naar de meening onzer Faculteit, niet door de Groningsche universiteit moeten geschieden met voorbijgaan van andere.

Curatoren wisten nu waar ze aan toe waren maar gaven toch nog niet op. Op 2 mei kwam in de faculteitsvergadering een onderhoud ter sprake dat de voorzitter Kusters had gehad met de President-Curator Geertsema waarin deze nogmaals een doctoraat in de staatswetenschappen bepleitte. Zijn wens werd mondeling gesteund door rector Hamburger. Alleen de inschikkelijke I.B. Cohen was onder deze omstandigheden bereid zich naar de

wens van curatoren te voegen maar de andere heren verklaarden dat de 'gronden waarop de faculteit haar besluit nam onverzwakt zijn gebleven en dat er dus geen aanleiding bestaat nader op de zaak terug te komen'.⁹ En zo kwam het dat de voorzitter der Letterenfaculteit, J.H. Kern, op 16 mei een brief aan de Senaat stuurde waarin hij verzocht Hare Majesteit te verheffen tot *doctor honoris causa* in zijn faculteit. Op 19 mei kwam het verzoek in de Senaatsvergadering met de aanbeveling van de rector het te accepteren. De hoogleraar in de Griekse taal- en letterkunde C.W. Vollgraff verzette zich tegen een doctoraat in de Letteren. Daarna werden door de Heer Kern enige mededelingen gedaan 'waaruit blijkt, waarom de faculteit van Letteren en Wijsbegeerte met dit voorstel bij de Senaat komt'.¹⁰ Vollgraff bleef zich verzetten en verzond op dezelfde dag, dadelijk na de vergadering een briefje aan de rector:

Waarde collega,

Mag ik U overeenkomstig de afspraak van heden namiddag verzoeken de volgende woorden in de notulen op te nemen.

De Heer Vollgraff protesteert persoonlijk tegen het voorstel om een eredoctoraat in de Nederlandsche Letteren te verleen aan Hare Majesteit de Koningin. Hij verklaart voor niemand te willen onderdoen in eerbied, hoogachting en vereering voor Hare Majesteit maar hij beschouwt het toekennen aan de Koningin der Nederlanden van een doctoraat in de Letteren (Letteren door V.onderstreept) als een slecht gekozen huldeblijk.

De redenen van Vollgraff's protest zijn niet opgetekend maar uit het feit dat hij de woorden Letteren onderstreepte leid ik af dat ook hij een eredoctoraat in een andere faculteit voor ogen had. Ondanks de tegenstem van Vollgraff werd het voorstel aangenomen en kreeg de koningin twee weken vóór de plechtigheid, op 15 juni 1914, het nederige verzoek een doctoraat in de Nederlandsche Letterkunde te willen aanvaarden. Op 17 juni werd vanuit Paleis Het Loo de volgende brief verzonden door de particulier secretaris van de Koningin, F.M.L. baron van Geen:

Voldoende aan de bevelen van Hare Majesteit de Koningin heb ik de eer den Senaat der Rijks-Universiteit te Groningen mede te deelen, dat Hare Majesteit het aan Hoogstderzelve bij schrijven van 15 Juni jl. aangeboden doctoraat in de Nederlandsche Letterkunde op hoogen prijs stelt en het doctoraat gaarne zal aanvaarden.

Hare Majesteit betuigt den Senaat zoomede de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte oprechten dank voor dit huldeblijk, dat voor Hare Majesteit een persoonlijken band vormt met de geheele Rijks-Universiteit te Groningen, welke toenemende bloei Hare Majesteit met de meeste belangstelling heeft gevolgd.

⁹ Gron.Arch.49 inv.nr 201; verg. 2 mei 1914.

¹⁰ Gron.Arch. 46 inv.nr. 369; acta senatus 19 mei 1914, in de marge van de notulen ingevoegd.

De camera heeft gedingde Doctor.
 Macguffen en tot de
 plechtige promotie van H. M.
 de Vorstin tot doctor in
 de Nederlandse ^{letteren} rechten.
 waaron door H. M. de Konin-
 gin met een uitvoerige
 dankbetuiging werd
 geantwoord.

Mr B. ten Bruggen Cate in zijn jaarverslag over 1914, opgesteld op 12 december 1914.

Daarna verliep alles vlot. Hare Majesteit zou persoonlijk naar Groningen komen om het doctoraat in ontvangst te nemen en ook Prins Hendrik gaf te kennen zijn vrouw te willen vergezellen. Na de verheffing tot doctor zou Hare Majesteit enige dankwoorden spreken, zo deelde de rector in de senaatsvergadering van 26 juni mee. En zo geschiedde. Na de plechtige promotieformule hield de Koningin een korte toespraak waarin zij onder andere dit zei:

Diep gevoel en waardeer ik, dat de Academie in mijn benoeming heeft willen doen uitkomen mijn verknochtheid aan onze wonderschoone taal, de bezielende kracht die van haar uitgaat en de betekenis welke zij heeft zoowel voor mijn leven als voor dat van ons geheele volk.

Onze moedertaal, wij hebben haar lief omdat wij allen haar gebruiken als wij het gelukkigst zijn aan eigen haard, wij hebben haar lief bovenal, omdat zij de uiting is onzer nationale eenheid.

Moge zij steeds beter begrepen en gewaardeerd, meer volmaakt en welluidend uitgesproken worden, en hare letterkunde in al haar uitingen bloeien, zich wijder ontplooien, opdat deze der wereld verkondige dat de taal onzer vaders leeft, verjongd en krachtig, gebruikt door een kloek en voortvarend volk. Neerlands roem vertolkend, overal waar zij gehoord wordt.¹¹

De woorden van de Koningin hebben honderd jaar na dato niets van hun kracht verloren maar zijn door de ironie van de geschiedenis ingehaald nu in de universitaire wereld het Engels overal het Nederlands verdringt. Diezelfde ironie verleent aan die woorden een wat meewarige glans indien men weet dat de universiteit een ander doctoraat in de gedachten had. Freudiaans is dan ook de beschrijving van de secretaris van curatoren Mr B. ten Bruggen Cate in zijn jaarverslag over 1914. Hij schreef over de feestelijkheden van het derde eeuwfeest: 'Daarna ging de rector magnificus over tot de plechtige promotie van Hare Majesteit de Koningin tot doctor in de Nederlandsche rechten'. Het woord *rechten* is doorgestreept en erboven vervangen door *letteren*.¹²

Elf jaar na de Groningse promotie vierde de 'oudere Leidsche zuster' haar 350 jarig bestaan en kreeg de koningin een eredoctoraat in de rechtswetenschappen.¹³ Niet in de staatswetenschappen dat door het Academisch Statuut van 1921 was afgeschaft. Zo werden niet alleen de wensen van de Leidse universiteit maar ook de inzichten van de Groningse juridische faculteit bewaarheid. De Leidse promotie van Hare Majesteit inspireerde de schrijver Menno ter Braak tot een spotgedicht dat hij onder het pseudoniem Priktol in het studentenblad *Propria Cures* in 1925 publiceerde.¹⁴ Het wordt hier tot slot afgedrukt.

11 ACADEMIA GRONINGANA 29 JUNI-1 JULI, Verslag van de herdenking van het derde eeuwfeest der universiteit te Groningen uitgegeven in opdracht van den academischen senaat, 1916, 48.

12 Gron.Arch.47 inv.nr 256; verslag 12 december 1914, 54 beschrijving onder C.

13 Van de plechtigheid kan men een glimp van een halve minuut opvangen op You Tube.

14 Met dank aan mr J.E. Jansen.

LOKIN

Tweeërlei promotie

Ik moet vele proffen likken,
Ik moet duizend boeken slikken,
Twintig stellingen formeren,
Vuile proeven corrigeren.
Ik moet laten drukken, binden,
(Met een fuifje voor m'n vrinden)
Fooienregens neer doen dalen
en een nieuwe rok betalen.
Ik moet, door een uur te zwammen,
Eerst mijn tongspier nog verlammen;
En ik moet bij die gevaren
Nog een goed humeur bewaren.
Zij hoeft voor geen prof te vrezen,
En geen boekje door te lezen;
Zij hoeft dubieuze zaken
Noch een drukproef aan te raken.
Om de doctorsgraad te krijgen
Hoeft Zij niets te doen dan zwijgen.
Omdat Willem de Zwijger groot was
Toen 't land in bitt'ren nood was
Omdat het land in rep en roer was
Toen mijn voorgeslacht nog boer was.

PRIKTOL

J.H.A. Lokin

Groningen